

YTTRANDE

2020-08-31

Ärendenr:

NV-00889-20

Mark- och miljööverdomstolen

Svea hovrätt

svea.avd6@dom.se

Yttrande i mål nr M 1579-20, angående ansökan om tillstånd till fortsatt och utökad täktverksamhet samt vattenverksamhet vid Slite i Gotlands kommun

Naturvårdsverket har tagit del av aktbilaga 109, 114–116, 118–123 samt 154–155. Med anledning av domstolens föreläggande, aktbilaga 126, anför Naturvårdsverket följande.

1. Bemötande av bolagets svaromål

Naturvårdsverket konstaterar inledningsvis att bolaget inte framför något nytt i sak. Naturvårdsverket vidhåller således vad som tidigare framförts i målet. Naturvårdsverkets bemötande följer numreringen i bolagets yttrande.

1.1. A.1 i bolagets yttrande

Bolaget anger i sitt yttrande att ”*en mängd hydrogeologiskt relaterade mätningar och utredningar har genomförts efter prövningen i mark- och miljödomstolen*”¹. Bolaget redovisar bland annat en karta över några nya undersökningsborrhål, vad mätningarna i dessa borrhål kommer att omfatta och vad mätningarna syftar till. Vidare anger bolaget att kommande redovisning även kommer att omfatta mätningar i äldre borrhål, ytvattenflödesmätningar, vattenkemisk provtagning och sammanställning av vegetationsdata.

Naturvårdsverket ser positivt på att bolaget genomför och avser redovisa kompletterande mätningar och utredningar. Av bolagets senaste yttrande kan dock Naturvårdsverket fortsatt konstatera att bolaget inte presenterar en plan för provtagning som möjliggör för berörda parter i målet att följa bolagets argumentation gällande bl.a. val av provtagningsmetodik, på vilket sätt genomförda mätningar och utredningar är anpassade till de platsspecifika förutsättningarna samt hur de är sammankopplade med befintligt

¹ Bolagets yttrande daterat 2020-07-27, aktbilaga 118

kunskapsunderlag. En sådan plan bör också koppla till bolagets egenkontrollprogram. Naturvårdsverket konstaterar att flera av de frågor i målet där parterna är av olika uppfattning har sin grund i de antaganden bolaget har gjort i initiala skeden vid upprättandet av ansökan, exempelvis avgränsningen av påverkansområdet och valet av nollalternativ. Bolagets och Naturvårdsverkets inställning gällande vilket underlag som krävs skiljer sig diametralt. Frågan om vilket underlag som krävs för att kunna göra erforderliga bedömningar är därför avgörande för prövningen i målet.

Naturvårdsverket har återkommande anfört att det är genom kartläggning av de geologiska strukturerna och de hydrogeologiska förhållandena som en samlad analys av i vilken grad täktområdet och de skyddsvärda objekten länkas samman hydrogeologiskt kan genomföras. För att kunna bedöma de lokala hydrologiska och hydrogeologiska förhållandena krävs en detaljerad kartläggning av frekvensen av vertikala sprickor samt var de påträffas. Det måste sättas i relation till förekomsten av grundvattenberoende ekosystem. I karstifierad kalkberggrund är vertikala sprickor inte heller slumpmässigt fördelade utan starkt geologiskt bestämda², något som enligt Naturvårdsverket inte återges och inkluderas i tillräcklig grad i bolagets grundvattenmodell.

Mot bakgrund av det som framförs i stycket ovan ifrågasätter Naturvårdsverket att bolaget har placerat nya borrhål utifrån vad som är *praktiskt genomförbart i fält*³. Bolaget kommenterar inte heller hur placeringen påverkar syftet och resultaten med mätningarna. Enligt Naturvårdsverket ska val av metod och placering av mätpunkter främst utgå från vad som är relevant för syftet med undersökningen.

1.2. A.2 i bolagets yttrande

Bolaget har låtit utföra en översiktlig strukturgeologisk bedömning av området kring File Hajdar. Bolaget anser att File hajdar är ett geologiskt och hydrogeologiskt exceptionellt väl undersökt område och att det aldrig har framkommit några indikationer på förekomst av vattenförande sprickor som förbinder brytområdet med Natura 2000-områden eller med Tingstäde träsk.

Enligt Naturvårdsverket förekommer en hel del motstridiga uppgifter i bolagets handlingar i målet. Bolaget anger exempelvis att *där täkten utökas horisontellt är det endast i de översta metrarna som det är sannolikt att karstvittring förekommer. Det är av dessa skäl helt osannolikt att karstbildning skulle inverka på vilken hydrogeologisk påverkan en utvidgning av täkten får*.⁴

Samtidigt framgår i en annan del av bolagets ansökan att *genom den slumpmässiga (stokastiska) formuleringen av bergets heterogenitet så inkluderar modellen varierade egenskaper såsom vertikala sprickor, även om dessa sprickor inte kan observeras från markytan. Endast ett fåtal sprickor kan observeras på markytan i jämförelse med det mycket stora antal sprickor som förekommer på djupet i berget och som är inkluderade i modellen*.⁵

² Naturvårdsverkets yttrande daterat 2018-11-22, Bilaga 7

³ Bolagets yttrande daterat 2020-07-23, Aktbilaga 118

⁴ Bolagets yttrande daterat 2019-02-15, Aktbilaga 124

⁵ MKB, Bilaga 4

För Naturvårdsverket förefaller det uppenbart att bolaget i sina konsekvensbedömningar inte utgår från vedertaget vetenskapligt kunskapsunderlag gällande vad som karakteriserar karstifierad kalkberggrund. Naturvårdsverket saknar också en redovisning av de grunder som bolaget utgår ifrån när de gör sina bedömningar. Det finns ett flertal frågor i detta mål, där det råder stor diskrepans mellan bolagets och Naturvårdsverkets inställning. De två exemplen som anges i styckena ovan, som avser motstridiga uppgifter i ansökan, är sådana frågor. Naturvårdsverket konstaterar att karstvittring inte enbart är ett ytligt fenomen, dels att karstifierade sprickor inte förekommer slumpmässigt utan är starkt geologiskt bestämda. Lämpligheten av den av bolaget slumpmässiga (stokastiska) formuleringen av bergets lokala heterogenitet i grundvattenmodellen ifrågasätts därmed av Naturvårdsverket.

Vidare anför bolaget att Filehajdar är ett geologiskt och hydrogeologiskt exceptionellt väl undersökt område. Enligt Naturvårdsverket är det fortsatt inte möjligt att i bolagets handlingar följa vilka undersökningar som genomförts, i vilket syfte undersökningarna har genomförts samt hur observationer och resultat från dessa undersökningar har implementerats i det samlade kunskapsunderlag som bolaget återkommande hänvisar till. Enligt Naturvårdsverket finns frågeställningar i tidigare publicerade rapporter från undersökningar i området⁶ som kopplar till de hydrogeologiska förhållandena. Enligt Naturvårdsverket är det fortsatt oklart hur bolaget förhåller sig till dokumentationen från dessa undersökningar.

Med anledning av att bolaget i sitt yttrande inte redovisar några resultat av systematiska geofysiska mätningar utanför planerat brytområde, dvs. i området mellan planerat brytområde och Natura 2000-områdena respektive Tingstäde Träsk, befarar Naturvårdsverket att det inte kommer att kunna dras några slutsatser vad gäller samlad påverkan på naturtyper och arter inom Natura 2000-områden i det underlag som bolaget avser komplettera med den 18 september. Naturvårdsverket gör därvid bedömningen att det finns stor risk för att den samlade utredningen i målet även efter att komplettering gjorts fortfarande inte är tillräcklig för att kunna bedöma konsekvenserna av den ansökta verksamheten.

1.3. A.3 i bolagets yttrande

Naturvårdsverket ställer sig frågande till vilka slutsatser som kan dras av mätningar från de nyinstallerade rören. Avsaknad av längre mätserier som återspeglar årstidsvariationer gör att det inte går att dra mer långtgående slutsatser av mätresultaten.

1.4. A.4 i bolagets yttrande

Naturvårdsverket har tagit del av bolagets PM *Delredovisning av uppdaterat kunskapsläge avseende Natura 2000*. Bolaget anger att den tillkommande kunskapen inte bara visar på robustheten i den ursprungliga grundvattenmodellen utan även att den medför att andra förklaringsmodeller till varför våtmarksvegetationen ser ut som den gör ter sig ytterst osannolika.

⁶ Naturvårdsverkets yttrande 2020-11-22, Bilaga 1-6

Naturvårdsverket delar inte denna bedömning. Enligt Naturvårdsverket saknas fortsatt viktiga bitar i pusslet eftersom de grundläggande frågeställningarna gällande tillämpningen av grundvattenmodellen och avsaknaden av undersökningar samt kartläggning avseende geologiska och hydrogeologiska strukturer mellan täktområde och skyddsvärda objekt inte redovisas. Naturvårdsverket hänvisar därmed tillbaka till *punkt 1.2* ovan.

1.5. B.1.1 i bolagets yttrande

Naturvårdsverket vidhåller vad som anförts i denna del i tidigare yttranden och konstaterar att bolaget fortfarande inte förmår redovisa en korrekt jämförelse mellan vad som blir effekterna av en utbruten täkt enligt förevarande ansökan och effekterna av att ansökt verksamhet inte kommer till stånd (dvs. effekterna av efterbehandlingen av nuvarande täkt).

1.6. B.2.1 i bolagets yttrande

Se punkt *1.2* och *1.4* ovan.

1.7. B.2.2 i bolagets yttrande

Enligt Naturvårdsverket är den aktuella grundvattenmodellen inte konstruerad för att användas i syfte att dra slutsatser om påverkan på grundvattennivåer för aktuella naturtyper inom Natura 2000-områdena. Naturvårdsverket anser att en avgränsning av det område som kommer att påverkas av den ansökta täktverksamheten lämpligen inte kan genomföras utan att ta hänsyn till de strukturgeologiska förhållandena. Se även *punkt 1.2* ovan.

1.8. B.2.3 i bolagets yttrande

Naturvårdsverket vidhåller vad som anförts i yttrande daterat 2020-06-15, *punkt 1.2*.

1.9. B.2.4 och B.2.8 i bolagets yttrande

Vad gäller bolagets rapport om *Strukturgeologiska observationer Filehajdar* konstaterar Naturvårdsverket att uppdraget är mycket begränsat och inte tillför något nytt underlag av betydelse för prövningen. Uppdraget avser endast vertikala strukturer och karstbildningar av betydande storlek. Vidare har observationerna begränsats till området kring brytområdet och dess absoluta närhet. Dominerande riktningar hos mindre strukturer har också observerats. Enligt Naturvårdsverket är den strukturgeologiska rapporten alltför begränsad för att kunna bekräfta bolagets grundläggande geologiska tolkning av området kring Filehajdar. Enligt Naturvårdsverket kan flygbildsanalys användas i betydligt större utsträckning än vad bolaget har gjort för att identifiera sprickzoner. Enligt Naturvårdsverket räcker det dock inte att enbart genomföra okulära undersökningar för att bedöma den hydrogeologiska förhållandena under markytan. Geologin i området är alldeles för komplex för att slutsatser ska kunna dras utan geofysiska mätningar, t ex markradar.

1.10. B.2.5 i bolagets yttrande

Bolaget anger att kompletterande flowlogger-mätningar i borrhålen i Grodvät, Hejnum Kallgate och Bojsvätar kommer att möjliggöra en kompletterande kalibrering mot detaljerade data från Natura 2000-områden. Naturvårdsverket inväntar resultaten från dessa mätningar och kalibreringar men ställer sig

frågor till vilka slutsatser som egentligen kan dras av mätningar från de nyinstallerade rören. Avsaknad av längre mätserier som återspeglar årstidsvariationer gör att det inte går att dra mer långtgående slutsatser av mätresultaten, se *punkt 1.3*.

1.11. B.2.6 i bolagets yttrande

Bolaget medger att grundvattenmodellen inte är konstruerad för att på detaljnivå hantera karstmiljöer och hänvisar till att det inom det ansökta verksamhetsområdet inte förekommer någon karst. Eftersom det i målet fortfarande inte har redovisats några resultat av systematiska geofysiska mätningar som omfattar områdena mellan tälten och de skyddsvärda objekten finns inget underlag om sprickzoner och karstförekomster som stödjer bolagets påstående.

1.12. B.2.7 i bolagets yttrande

Anledningen till att Naturvårdsverket återkommande efterfrågar en osäkerhetsanalys är att bolaget i sina konsekvensbedömningar valt att inte föra ett resonemang kring osäkerheter i modelleringsresultat och mätdata. Naturvårdsverkets efterfrågan av en osäkerhetsanalys kvarstår.

1.13. B.3.1 i bolagets yttrande

Av bolagets skrivelse, aktbilaga 118, framgår att:

”Cementa anser dock att återbildning av rikkärr är möjlig i och med att länshållningen av File hajdar-tälten upphör och grundvattenflödena i riktning mot Natura 2000-områden återställs.

Vad bolaget menar med detta är inte alldeles uppenbart men det saknar enligt Naturvårdsverket relevans för bedömningen om tillstånd enligt 7 kap. 28 b§. Enligt Naturvårdsverket är förlusten av rikkärr att ses som en skada på Natura 2000-området oavsett om rikkärren återuppstår, återskapas eller kan återställas.

Naturvårdsverket vidhåller även att bolaget inte visat att det är möjligt att återskapa berörda rikkärr. Enligt Naturvårdsverket är det en betydande skillnad mellan att skapa och att återskapa rikkärr. Att återskapa rikkärr innebär bland annat att de hydrologiska förhållandena återställs, vilket inte nödvändigtvis behöver ske vid tillskapandet av rikkärr.

1.14. B.3.2 i bolagets yttrande

Enligt Naturvårdsverket har bolaget inte heller i de senaste kompletteringarna presenterat relevanta analyser och bedömningar för samtliga rödlistade och fridlysta arter som berörs av effekterna av ansökt verksamhet. Ett sådant exempel är den fridlysta arten svärdskrissla som även tagits upp i Naturvårdsverkets yttrande den 15 juni 2020. Bolaget har anfört att försiktighetsprincipen styrt i samtliga bedömningar av de rödlistade och fridlysta arterna. På vilket sätt detta skett framgår dock inte. Naturvårdsverket ser fram emot en redovisning av på vilket sätt försiktighetsprincipen styrt bedömningarna av varje enskild art. Naturvårdsverket är även intresserad av på vilket sätt den av bolaget omnämnda ”ambitiösa kompensationsplanen” kommer att påverka de rödlistade arterna. Det är i dagsläget långt ifrån uppenbart vilka effekter

kompensationsplanen har på varje enskild berörd rödlistad art. Naturvårdsverket anser detta vara av särskilt intresse då kompensationsåtgärderna enligt bolaget till största del inte är särskilt avancerade, utan huvudsakligen består av röjning. Bolaget anger att:

”Många arter kommer alltså att få motsvarande livsmiljöer tillskapade som de som försvinner inom brytområdet.”

Vad som inte framgår av bolagets redovisning är hur det kommer att gå för de rödlistade arter som inte kommer att få motsvarande livsmiljöer tillskapade som de som försvinner med brytområdet.

1.15. B.3.3 i bolagets yttrande

Det är idag ett vedertaget faktum att klimatförändringarna bland annat kommer att innebära ett mer volatilt väder. Risker för lokala utdöenden kan därför sägas öka över tid. Denna problematik är bolagets konsulter väl bekanta med då de är medförfattare till vetenskapliga artiklar i ämnet. Det är även fortsatt Naturvårdsverkets bedömning att det är fullt möjligt för bolaget att presentera en analys av hur framtida klimatförändringar riskerar att öka sannolikheten för utdöenden av de rödlistade och fridlysta arterna som berörs av den ansökta verksamhetens planerade exploatering av befintliga habitat. Riskerna med att försöka ersätta välfungerade livsmiljöer för rödlistade och fridlysta arter är uppenbara och kanske särskilt på grund av hur detta presenteras av bolaget.

”De nya habitat som skapas för fjärilarna kommer att ha likvärdiga egenskaper och kvaliteter som de befintliga habitaterna. Det är till största del inte fråga om särskilt avancerade åtgärder, utan huvudsakligen röjning. Cementa ser ingen anledning till att de skulle vara känsligare för t.ex. klimatförändringar eller torrår än befintliga likadana miljöer.”

Naturvårdsverket uppfattar denna bekymmerslösa inställning som problematisk. Dels är det osäkert i vilken utsträckning detta överhuvudtaget kommer att fungera, dels har nytillskapade habitat i de flesta fall sämre resiliens än befintliga habitat.

2. Naturvårdsverkets synpunkter på den preliminära förhandlingsordningen

Naturvårdsverket har följande kommentarer på den preliminära förhandlingsordningen.

- Måndagen den 5 oktober önskar Naturvårdsverket totalt 90 min, dvs. ytterligare 45 min under punkten grundvattenmodellen och nollalternativet. Inom denna tid kommer även Naturvårdsverkets anlitade konsult Professor Bo Olofsson att hålla en presentation avseende grundvattenmodelleringen.
- Onsdagen den 7 oktober önskar Naturvårdsverket totalt 90 min, dvs. ytterligare 45 min när det gäller områdesskydd och arter.
- Naturvårdsverkets anlitade konsult Professor Bo Olofsson kommer inte att kunna delta på förhandlingen under tisdagen. Således önskar

Naturvårdsverket hålla sitt anförande om yt- och grundvattenmodellen antingen på måndag eftermiddag eller, om detta inte ryms inom tidplanen, på onsdagen den 7 oktober.

- Naturvårdsverket konstaterar utifrån förhandlingsordningen att dagarna är långa. Detta i kombinationen med presentation av nytt material medför att det finns behov av fler inplanerade pauser, framförallt under eftermiddagarna.
- Naturvårdsverket ser också att det finns en risk för att frågorna inte kommer att bli färdigbehandlade under den inplanerade tiden. Både Naturvårdsverket och bolaget har begärt mer tid till sina presentationer än vad som föreslås i förhandlingsordningen. Därtill kommer bolaget att presentera nytt material vid huvudförhandlingen som med all säkerhet kommer att ge upphov till flertalet frågor från motparterna.
Naturvårdsverket har möjlighet att delta redan från kl. 9 på måndagen den 5 oktober samt hela fredagen.

3. Naturvårdsverkets synpunkter på bemötande av nytt underlag

Mot bakgrund av erfarenheterna från huvudförhandlingen i mark- och miljödomstolen är det enligt Naturvårdsverket viktigt att bolaget under förhandlingen tydligt anger vad som är nytt material. Om nytt material presenteras behöver detta även ges in i lämpligt format och inte bara som power-point presentation. Såsom Naturvårdsverket angett i yttrande den 15 juni 2020 är det först efter att ha tagit del av materialet den 18 september som det är möjligt för Naturvårdsverket att uppskatta tidsåtgång för granskning. Naturvårdsverket kommer därmed efter den 18 september samt vid huvudförhandlingen att inkomma med uppskattad tid för att bemöta nytt material. Detta kan komma att innefatta tid för skriftligt bemötande efter avslutad huvudförhandling.

Beslut om detta yttrande har fattats av enhetschef Karolina Ardesjö Lundén.

Vid den slutliga handläggningen av ärendet har i övrigt deltagit miljöjuristen Torunn Hofset, biologen Björn-Axel Beier samt tekniska handläggaren Maria Ed, den sistnämnde föredragande.

För Naturvårdsverket

Karolina Ardesjö Lundén

Maria Ed

Detta beslut har fattats digitalt och saknar därför nammunderskrifter.